

Utvecklingsbistånd – vad säger forskningen om dess effekter och potential?

ANDERS OLOFSGÅRD

är vice VD vid SITE (Stockholm Institute of Transition Economics) och docent på Handelshögskolan i Stockholm. Hans forskning bedrivs huvudsakligen inom områdena utvecklings ekonomi och politisk ekonomi. Anders.olofsgard@hhs.se

I denna översiktsartikel diskuterar jag vad vi kan lära oss om utvecklingsbiståndets effekter från litteratur på makro-, mikro- och mesonivå. På makro- och mesonivå redovisas huvudsakligen forskning om effekterna på övergripande välfärdsått som mäter ekonomisk aktivitet, medan presentationen av den mikroekonomiska litteraturen snarast handlar om hur experimentella studier kan användas för att öka biståndets potential.

Bistånd till utvecklingsländer är ett komplext fenomen. Utvecklingsbiståndets effekter sträcker sig över många områden och de kan också utvärderas på flera olika nivåer. I denna översikt bjuder jag på ett axplock av vad jag uppfattar som de mest betydelsefulla diskussionerna i forskningslitteraturen om utvecklingsbiståndets effektivitet. Jag avhandlar biståndets faktiska, såväl som dess potentiella, effekter över tre olika aggregeringsnivåer; makro, mikro och meso (regional eller lokal nivå). Denna uppdelning följer till stor del också utvecklingen av litteraturen över tid, där vi sett ett minskat fokus på makro till fördel för mikro- och mesonivån. Givet komplexiteten i biståndet och dess många olika syften finns det förstås många relevanta och angelägna diskussioner om bistånd som tyvärr inte kan rymmas inom detta format. I makro- och mesoanalysen fokuserar jag därför på effekterna på breda ått på ekonomisk aktivitet, medan min diskussion av mikronivån snarare handlar om hur den rika experimentella utvärderingslitteraturen kan vara till nytta för att öka biståndets potential. Artikeln börjar dock med en diskussion om vad vi ens menar med utvecklingsbistånd, för att tydliggöra vilket komplext fenomen det är. Denna komplexitet har också bäring för i vilken mån vi överhuvudtaget kan förvänta oss kunna utvärdera biståndets effekter med god precision.

1. Vad är det vi pratar om när vi pratar om utvecklingsbistånd?

En anledning till att det kan vara svårt att bestämma biståndets effekter är att det till att börja med kan vara svårt att komma överens om vad vi ens inkluderar under begreppet utvecklingsbistånd. Hur ska vi tänka på t ex militärt bistånd eller katastrofbistånd? Mycket bistånd kommer i form av subventionerade lån, hur ska vi jämföra det med rena bidrag? Och hur ska vi tänka på s k tekniskt bistånd och rådgivning?

Som väl är finns riktlinjer från OECD-DAC (*Development Assistance*

Committee) som definierar vad som räknas som utvecklingsbistånd för dess 29 medlemsstater, vilket inkluderar alla västliga givare samt Japan och Sydkorea. Utvecklingsbistånd (*Official Development Assistance*, ODA) definieras som officiella flöden till av OECD listade mottagarländer samt multilaterala institutioner och då medräknas endast de flöden som primärt syftar till att främja mottagarländernas ekonomiska utveckling och välfärd. Detta innebär bl a att militärt bistånd och kommersiellt motiverade insatser (exportkrediter t ex) inte inkluderas. Ett alternativt mått som skapades 2007 och som numera ofta används som alternativ till ODA är vad som kallas *Country Programmable Aid* (CPA). I denna definition exkluderas också t ex katastrofbistånd, skuldavskrivningar, samt administrativa kostnader inom givarländerna inklusive avskrivningar för flyktinghjälp (periodvis betydande i Sveriges fall). Tanken är att biståndsbegreppet bara ska inkludera flöden som är förutsägbara över flera år och som står under mottagarlandets regerings direkta kontroll. Sedan 2018 har OECD-DAC också ändrat sin rapportering vad gäller subventionerade lån, som tidigare räknades till samma värde som bidrag. Numera beräknas en bidragsekvivalens, som också tar i beaktande variation i återbetalningsvillkor och risknivå, för dessa lån. Utöver de 29 medlemsländerna rapporterar 20 andra länder ODA till OECD-DAC och för ytterligare tio länder (inklusive Kina som numera är en betydande men kontroversiell givare) estimerar organisationen omfattningen på deras utvecklingssamarbete. Detta definieras dock ej strikt som ODA, vilket försvårar möjligheterna att jämföra.

Men även inom ODA eller CPA inkluderas biståndsfloden av mycket olika form och för olika syften. Vad gäller påverkan på ekonomisk utveckling på lite kortare sikt är frågan om man kan förvänta sig samma avkastning på en krona spenderad på infrastruktur, som på en krona som går till grundutbildning eller en lokal NGO med syfte att stärka kvinnors sexuella rättigheter? Ännu mer komplicerat blir det när man också beaktar att bistånd är så mycket mer än bara en transferering av finansiella resurser. Tekniskt bistånd, dvs kompetensutveckling, är en betydande del av biståndet. Dessutom inkluderar biståndet ofta rådgivning genom möten mellan mottagarregeringar och representanter för givarna såsom Internationella Valutafonden (IMF) och Världsbanken. Till rådgivningen kommer också direkta villkor, s k *konditionalitet*, oftast fokuserad på ekonomiska reformer som ska säkerställa möjligheterna att återbetala lån från de multilaterala givarna. Ibland kopplas också bilateralt bistånd till politiska reformer, inte minst under 1990-talet, och även i dag är demokratifrämjande ett viktigt mål för t ex svenskt bistånd.

Utöver komplexiteten i vad som räknas som utvecklingsbistånd, och mångfalden av olika insatser som det finansierar, så kompliceras bilden ytterligare av att biståndet har många olika uttalade mål och ibland dessutom andra bakomliggande motiv. Andra mål kan förstas vara vällovliga och välfärdshöjande i bred mening, men de kan också ge upphov till insatser vars effekter på ekonomisk tillväxt är för små, eller kommer med för lång

fördröjning, för att vi ekonomer ska kunna mäta dem med gängse metoder. Svenskt bistånd har t ex som uttalat mål ”att skapa förutsättningar för människor att kunna förbättra sina levnadsvillkor”. Utöver detta övergripande mål betonas fem grundläggande perspektiv som ska genomsyra allt bistånd: fattigdomsperspektivet; rättighetsperspektivet; konfliktperspektivet; jämställdhetsperspektivet; miljö- och klimatperspektivet. Regeringen nämner dessutom tre teman som anses speciellt viktiga för fattigdomsbekämpning: demokrati och mänskliga rättigheter; miljö och klimat; samt jämställdhet och kvinnors roll i utveckling. Inom dessa perspektiv kan man tänka sig att många insatser med påverkan på tillväxt kan rymmas. Men tillväxt nämns aldrig explicit vare sig som ett mål, eller som ett prioriterat tema eller perspektiv, och denna i övrigt vida målbeskrivning ger förstås stort utrymme för insatser som sannolikt inte påverkar tillväxten på ett på makronivå mätbart sätt.

Det finns också helt andra syften, eller bakomliggande motiv, med biståndsgivandet som har liten bäring för välfärden i mottagarländerna. Dessa har analyserats i forskningen genom att titta på vad det är som bestämmer hur mycket bistånd olika mottagarländer får. Man skiljer då främst på mått på behov (inkomstnivå, olika fattigdomsmål, barnadödlighet), faktorer som gör det sannolikt att biståndet förvaltas effektivt, kommersiella givarintressen (handel och investeringar), historiska relationer (gamla kolonier, gemensamt språk) samt givarnas strategiska politiska intressen. Tanken är då att om biståndet endast drivs av altruistiska intressen så bör variationen i bistandsflöden förklaras av behov och kapacitet att utnyttja biståndet väl, inte av kommersiella, historiska eller strategiska intressen. Kanske föga förvånande har forskningen haft svårt att bekräfta den ljusa bilden. Å andra sidan finner man också betydande skillnader mellan olika givarländer och motiven varierar också över tiden och med mottagarländernas situation.

Före detta kolonialmakter som Frankrike och Portugal har kanaliserat oproportionerligt mycket bistandsmedel till forna kolonier, japanskt och kinesiskt bistånd har premierat kommersiella partners i närområdet och USA:s bistånd styrs till stor del av strategiska intressen såsom situationen i Mellanöstern, kriget mot terrorn och militära partners (Alesina och Dollar 2000; Maizels och Nissanke 1984). Det finns även studier av hur bistandsflöden påverkas av tillfälligt medlemskap i FN:s säkerhetsråd. Inflöden av både amerikanskt bilateralt bistånd, samt stöd från Världsbanken samt IMF har visat sig öka under åren som temporär medlem (Kuziemko och Werker 2006; Dreher m fl 2009). Betydelsen av strategiska intressen varierar också över tid. Att det kalla kriget också pågick i utvecklingsländerna är välkänt och när det tog slut minskade biståndet betydligt och allokeringen mellan mottagarländerna ändrades (Boschini och Olofsgård 2007). På samma sätt ökade biståndet efter attentaten i USA 2001, då mer pengar allokerades till lojala bundsförvanter i kriget mot terrorn (Fleck and Kilby 2010). Även betydelsen av kommersiella intressen ändras över tiden. När kommunist-

men föll i Östeuropa uppstod plötsligt nya mottagare av västligt bistånd som också uppvisade stor variation i fattigdom, strategisk betydelse samt kommersiell potential. I Frot m fl (2014) visar vi hur strategiska och kommersiella intressen var drivande för biståndsallokeringen under den första hälften av 1990-talet, men att mer altruistiska motiv, som behov och mottagarkapacitet, fick större betydelse senare.

Syftet med detta avsnitt var att tydliggöra att när vi buntar ihop bistånd i tillväxtregressioner med fokus på ODA så tittar vi ofta på ett genomsnitt av effekten av väldigt olika insatser, med likaledes olika mål och motiv, behäftade med varierande villkor och råd, samt en stor del administrativa utgifter inom ”biståndsindustrin” som aldrig ens når mottagarländerna. Det är därför kanske inte så konstigt att litteraturen ibland kan förefalla något splittrad.

2. Ett makroperspektiv

Den tidiga nationalekonomiska litteraturen om biståndets effekter var nästan uteslutande på makronivå. Givetvis gjordes utvärderingar av individuella projekt, inklusive kostnads-intäktanalys och försök att utvärdera välfärdseffekterna av insatserna, men dessa fick mindre genomslag i den akademiska litteraturen. Ett undantag är den s k mikro-makroparadoxen, ett uttryck myntat i Mosley (1987), som anspelade på utmaningen i att påvisa tydliga positiva effekter på landnivå trots att mängden positiva utvärderingar på projektnivå tyder på att den sammantagna effekten borde vara stor nog att synas även på makronivå.

På ett teoretiskt plan motiverades biståndets effekter på tillväxten främst genom den s k två-gapsmodellen inom ramen för tidiga tillväxtmodeller (Chenery och Strout 1966). Investerings/sparandegap kan uppstå i fattiga länder där det genomsnittliga sparandet är för lågt för att kunna generera en begynnande industrialisering och ekonomisk utveckling. I en standardmodell skulle detta också innebära att biståndet troligen har en begränsad möjlighet att göra någon stor skillnad, eftersom även detta huvudsakligen skulle gå till konsumtion. Men om inkomstnivån är så låg att en betydande del av konsumtionen är direkt nödvändig och livsuppehållande, så kan man ha en ekonomi där den marginella sparkvoten är relativt hög även om den genomsnittliga sparkvoten är låg. Chenery and Stout (1966) visade i en sådan modell hur biståndet kunde fylla detta sparandegap och i teorin bidra till ökade investeringar och en begynnande industrialisering. På ett liknande sätt kan möjligheten att industrialiseras och förädla befintliga råvaror begränsas av att exportintäkter från traditionella produkter (främst inom jordbruk och naturresurser) inte är tillräckliga för att finansiera nödvändig import av kapitalvaror. Bistånd kan då bidra med utländsk valuta och möjliggöra en exportledd industrialisering som på sikt genererar exportinkomster så att processen kan fortsätta även utan bistånd.

Tidiga empiriska studier fokuserade därför ofta på sparande och inves-

teringar och visade också huvudsakligen positiva effekter. Dessa studier var dock behäftade med tydliga metodologiska problem, inte minst vad gäller svårigheten att fastställa orsakssamband. Studier som tog dessa problem mer seriöst tenderade att visa svagare resultat. Framför allt en analys av Peter Boone (1996) av biståndets (brist på) effekter på investeringar och tillväxt gav upphov till nya diskussioner och argument för varför biståndet inte genererade några tydliga positiva effekter på makronivå blev mer vanliga.¹ Ekonomiska förklaringar såsom undanträngningseffekter på inhemskt sparande, en ökning av den reala växelkursen (holländska sjukan), biståndets fungibilitet samt förlegade utvecklingsmodeller i mottagarländerna, blandades med mer politiska förklaringar såsom betydelsen av korruption, förtryck och bristande ansvarsutkrävande av politiska ledare när biståndet ersätter skatteuppbörd (se t ex Easterly 2006).²

Detta ifrågasättande ledde till en omstart inom litteraturen som, lite förenklat, kan sägas ha följt huvudsakligen tre olika spår. I det första spåret betonas betydelsen av de ekonomiska eller politiska villkoren i mottagarlandet, dvs biståndet kan ha en positiv effekt på tillväxt och fattigdomsbekämpning, men denna potential realiseras bara under lämpliga förutsättningar. En mycket inflytelserik och debatterad studie, Burnside och Dollar (2000), fann att biståndet hade en positiv och statistiskt signifikant effekt på ekonomisk tillväxt i mottagarländer med god makroekonomisk politik, men inte annars. Kvaliteten på makropolitiken fångades av ett index baserat på balans i statsbudgeten, inflationsnivån samt internationell handel. Dessa resultat hör sammans av de stora bilaterala och multilaterala givarna och fick ett ovanligt stort genomslag i den faktiskt förda politiken. Bland annat bildades ett nytt biståndsorgan i USA (*Millennium Challenge Corporation*) som instruerades att betinga biståndsutbetalningar på 16 indikatorer avsedda att mäta makroekonomisk politik, men även andra bredare institutionella utfall. Studien har dock inom akademiska kretsar blivit ifrågasatt och resultaten förefaller känsliga för små förändringar i datamängden, definitionen av indexet samt modellens exakta specifikation (Easterly m fl 2004; Dalggaard m fl 2004). Utöver denna studie har forskare på mer eller mindre samma sätt analyserat biståndets effekt betingat på bl a graden av demokrati (Svensson 1999), klimatförhållanden (Guillaumont och Chauvet 2001) och negativa exportprischocker (Collier och Dehn 2001). Alla dessa studier hävdar att deras respektive mått är av större betydelse än Burnside och Dol-

¹ Jag fokuserar i denna artikel på studier som analyserar biståndets påverkan på investeringar och tillväxt, men det finns också makrostudier som tittat på effekterna på andra utfall som har betydelse för mänsklig välfärd såsom utbildning (Dreher m fl 2008) och statlig styrning (*governance*, Knack och Rahman 2007). I Arndt m fl (2015) presenteras en samlad analys av effekterna på både tillväxt och investeringar samt humankapital, fattigdom och strukturell förändring.

² Att biståndet är *fungibelt* syftar på att även om biståndet bidrar till de offentliga intäkterna, så är det inte säkert att det ger större totala offentliga intäkter eftersom mottagarlandet kan reagera genom att sänka sina inhemska skatter eller andra intäkter. Samma logik gäller mellan sektorer. Mottagarregeringen kan reagera genom att omfördela sin egen budget från utbildning till såg försvarsutgifter, som svar på bistånd som är bundet till utbildningsinsatser.

lars mått på makroekonomisk politik, men tveklöst har den senare studien trots allt haft ett större genomslag i faktisk biståndspolitik.

I det andra spåret i litteraturen spaltar man upp biståndet och tittar närmare på vilka typer av insatser, eller vilka givare, som bidrar mer till tillväxt i mottagarländerna. Mavrotas (2002) delar upp biståndet i projektstöd, programstöd (som transfereras mer eller mindre som obetingad utländsk valuta), teknisk assistans samt matbistånd och argumenterar för att påverkan på tillväxt bör variera både på det stora hela och vad gäller hur lång tid det tar innan mätbara effekter uppkommer. Clemens m fl (2012) studerar bara den del av biståndet de anser kan ha en relativt omedelbar påverkan, vilket inkluderar programbistånd samt projektbistånd till infrastruktur, samt direkt produktionsstöd inom transporter, kommunikationer, energi, bankväsende, jordbruk samt industrin. Rajan och Subramanian (2008) skiljer på bilateralt och multilateralt bistånd men finner ingen effekt av någondera. De studerar också grupper av givarländer som kan definieras som mer utvecklingsorienterade men finner lite bevis för att det gör en stor skillnad. Det finns också studier som undersökt bistånd till olika sektorer, men givet den välkända problematiken med biståndets funktibilitet, är det oklart hur meningsfullt det är (Pack och Pack 1993).

I det tredje spåret ligger fokus på att lösa kausalitetsproblematiken genom att använda så kallade instrumentalvariabler, dvs faktorer som är kopplade till ett lands nuvarande biståndsnivå men som saknar annan koppling till dess nuvarande tillväxttakt. Att finna sådana variabler har inte varit lätt. I de tidigare analyserna har oftast den historiska biståndsnivån använts som instrument. Antagandet att tidigare bistånd inte kan påverka nuvarande tillväxt eller investeringar genom några andra kanaler än nuvarande biståndsnivåer har dock inte ansetts övertygande. Vidare har bl a Clemens m fl (2012) visat att såväl tidigare biståndsnivåer som förändringar i bistånd över tid har varit mycket svaga instrument. Ett alternativ som använts i bl a Boone (1996), Burnside och Dollar (2000) och Rajan and Subramanian (2008) är att konstruera instrumentalvariabler genom att kombinera information om folkmängd och historiska anknytningar såsom koloniala arv eller vapenförsäljning. En mer noggrann analys visar dock att folkmängd fångar i praktiken nästan all variation i biståndet, dvs de andra komponenterna är väldigt svaga instrument (Clemens m fl 2012). Dessutom har många tidigare studier visat att populationsstorlek kan påverka tillväxt genom flera andra kanaler (t ex handel), vilka inte kontrolleras för i de nämnda studierna. Även i detta fall finns det alltså god anledning att vara försiktig med att tolka dessa samband kausalt.

Clemens m fl (2012) föreslår som alternativ att kontrollera för tidigare biståndsnivåer (i stället för att använda dem som instrument för nuvarande värden), specificera variablerna som förändringar över tid (för att eliminera eventuell bias från faktorer som inte ändras över tid), samt fokusera på biståndsfloden som rimligen kan förväntas ha en effekt på tillväxt inom den specificerade tidsperioden (som nämnts ovan). Författarna framhåller

att deras ansats inte fullständigt klargör de kausala mekanismerna, men de argumenterar samtidigt för att ansatsen är mer övertygande än analyser baserade på bristfälliga instrument. Deras slutsats är att den del av biståndet som syftar till att öka tillväxten inom en rimlig tid också har just en sådan effekt, om än relativt liten. Det som gör deras resultat extra intressanta är att de uppkommer oavsett om de använder modellerna i Boone (1996), Burnside och Dollar (2000), eller Rajan och Subramanian (2008), så länge de följer de tre stegen nämnda ovan och, likt Rajan och Subramanian (2008), inkluderar både historiska och framtida värden på relevanta variabler i analysen.

Ett högst subjektivt försök att summera denna brokiga litteratur landar i att bistånd troligen har en positiv effekt på tillväxten i mottagarländerna. Denna effekt är dock ganska liten och avser endast sådant bistånd som direkt syftar till att påverka tillväxten inom ett tidsintervall som kan fångas med beprövade metoder inom tillväxtforskningen.³ Det är troligt att även vissa andra insatser, inte minst inom utbildning och hälsovård, också har en positiv påverkan på tillväxten, men då i ett tidsperspektiv som gör det svårare att säkerställa på traditionellt vis. Det är också svårt att komma ifrån den intuitiva kraften i argumentet att biståndets effektivitet borde vara beroende av förhållandena i mottagarlandet, även om den mest inflytelserika artikeln i denna del av litteraturen (Burnside och Dollar 2000) har fått mycket kritik inom den akademiska debatten. Vilka förhållanden som spelar roll, och deras relativa betydelse, kommer nog fortsatt att diskuteras, men lite lagom diffust formulerat så har nog i alla fall institutioner som garanterar en viss likhet inför lagen, säkerställda äganderätter och begränsad (om än inte nödvändigt helt eliminerad) korruption betydelse.

Slutligen kan det vara värt att notera att många biståndsinsatser och utgifter har haft ingen eller rent av negativa effekter på tillväxten. En inte obetydlig del av utgifterna når aldrig ens mottagarländerna, andra insatser har inte tillväxt som primärt mål eller syftar främst till att gynna givarlandets strategiska eller kommersiella intressen. Den mest övertygande studie som påvisat ett nollresultat, Rajan och Subramanian (2008), är väldigt noggrant genomförd och visar en mängd nollresultat med olika specifikationer vad gäller tidshorisont, laggstrukturer, typer av bistånd, kombinationer av instrument och modeller. Kritiken mot denna studie i Clemens m fl (2012) är dock befogad, framför allt att Rajan och Subramanians resultat förändras när data från 1970-talet inkluderas samt det tveksamma i att använda folkmängd som det i det här fallet helt dominerande instrumentet. På systemnivå har bistånd också tveklöst i perioder hjälpt inkompetenta, korrupta och autokratiska ledare att stanna vid makten (se t ex Easterly 2006). Om man tror att dessa länder i avsaknad av bistånd hade styrts av kompetenta, ärliga och demokratiska ledare så förändrar det förstås bilden. Jag har dock lite svårt att tro att det är så enkelt.

³ Clemens m fl (2012) finner att en procentns ökning av bistånd över BNP typiskt leder till en ökning av BNP per capita flera år senare med 0,1–0,2 procentenheter.

3. Ett mikroperspektiv

Resultaten inom makrolitteraturen är alltså inte entydiga. Frågan är dock om det i praktiken spelar så stor roll? Det är förstås relevant att veta om biståndet påverkar ekonomisk tillväxt i mottagarländerna om detta är det huvudsakliga målet med bistånd, eller på grund av dess betydelse för fattigdomsbekämpning eller välfärd mer generellt. Redovisade resultat har dessutom betydelse för att kunna övertyga skattebetalare i givarländerna att fortsätta avstå en del av sina inkomster för detta ändamål. Rent operationellt är det dock troligen endast av stor vikt i ett läge när biståndets hela existens är i övervägande, eller när drastiska förändringar diskuteras i biståndsnivåerna. Givarnas biståndsnivå tenderar dock att vara relativt konstant över tiden och när den förändras verkar det snarare bero på ändrade ekonomiska förhållanden inom givarländerna, ett förändrat globalt geopolitiskt läge eller regeringsskifte inom givarlandet, snarare än på några nya insikter gällande biståndets effektivitet. Dessutom har ju biståndet i själva verket många andra mål, som diskuterats ovan, och är för många givarländer ett verktyg i utrikespolitiken mer generellt. Att som ett rikt västerländskt land plötsligt sluta ge bistånd mot bakgrund av några skeptiska akademiska artiklar skulle troligen mötas av många kritiska röster internationellt och dessutom leda till försämrade tillgång till vissa internationella forum och institutioner där många viktiga beslut fattas som påverkar global utveckling.

Från ett policyperspektiv är det därför mer angeläget att förstå vilka *typer* av insatser man ska satsa på givet den biståndsbudget som finns tillgänglig. Detta för oss till en mikroekonomisk litteratur som syftar till att utvärdera olika utvecklingsinsatsers kausala påverkan med hjälp av effektutvärderingar. Dessa genomförs typiskt som randomiserade experiment, en metदानpassning till samhällsvetenskaperna ledd av bl a Esther Duflo, Abhijit Banerjee och Michael Kremer, som också belönades med Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap år 2019. Det finns förstås mängder av utvärderingar av utvecklingsinsatser baserade på olika metoder, och biståndsorganisationer som Sida gör regelbundet egna utvärderingar av sina insatser. Betydelsen av just experimentella effektutvärderingar är därför till stor del baserad på ett metodologiskt argument – att det är det bästa tillgängliga verktyg vi har att för att kunna säkerställa att det vi mäter verkligen är en kausal påverkan, inte bara en korrelation.⁴ Om man t ex vill veta vilka insatser man ska satsa pengar på för att öka kvinnors sannolikhet att vaccinera sina barn, är det förstås viktigt att kunna särskilja korrelation från kausalitet.

Det bör noteras att många av de insatser som utvärderats med randomiserade experiment siktar in sig på utfall som är förknippade med välfärd, men som inte nödvändigtvis förväntas påverka omedelbar konsumtions-

⁴ Den intresserade kan läsa t ex Duflo m fl (2007) för att få den formella härledningen bakom detta påstående. Det ska också nämnas att det finns en diskussion inom litteraturen om ansatsen verkligen säkerställer intern validitet i alla sammanhang (se t ex Ravallion 2009).

eller produktionsnivå. Det kan t ex handla om studenters studieresultat, tonårsgraviditeter, eller kvinnligt självbestämmande. Det är också viktigt att notera att denna litteratur egentligen inte uteslutande handlar om *bistånd*; syftet är att utvärdera effekten av olika interventioner oavsett hur dessa insatser är finansierade. Denna typ av studier kan icke desto mindre ha betydelse för biståndspolitiken, som en vägledning för givarna när de ska besluta om typen av insatser och hur de ska implementeras för att få bäst effekt.

Den experimentella effektutvärderingslitteraturen inom biståndsområdet är i nuläget enorm och spänner över väldigt många olika områden och syftet här är inte på något sätt att summera den i sin helhet.⁵ Men jag kan nämna ett par områden där den haft stor betydelse både för vår förståelse av vad som fungerar och i praktiken för vilka insatser som givare satsat på. Det första exemplet är den stora spridningen av betingade transfereringar (*conditional cash transfers*) till fattiga hushåll, där en tidig randomiserad pilotstudie av programmet PROGRESA i Mexiko spelade stor roll för att bygga trovärdighet bakom de positiva resultaten (t ex Schultz 2004). Ett annat område där metoden använts flitigt är inom grundutbildning i fattiga länder, där olika insatsers påverkan på skolgång och studieresultat studerats och jämförts; se Glewwe och Muralidharan (2016) för en översikt av den litteraturen.

Min tanke med detta avsnitt är i stället att diskutera hur experimentlitteraturen kan användas inom biståndsimpliceringen men också vilka begränsningar man bör ha i åtanke. Lite förenklat kan man säga att litteraturen kan vara av nytta för biståndspraktiker på två olika sätt. Det första, och viktigaste, är att få en bättre förståelse för vilka typer av insatser inom olika områden som har störst chans att generera säkerställda positiva effekter. Detta är av strategisk betydelse i planeringen av insatser eller hela portföljer av insatser. Om huvudsyftet med vårt utbildningsbistånd är att främja studenters lärande, så kan en genomgång av litteraturen om olika insatsers påverkan på studieresultat ge vägledning om vad som bör prioriteras. Det andra sättet på vilket effektutvärderingar kan vara till nytta är vid beslut om huruvida befintliga projekt ska få fortsatt finansiering eller inte. Med andra ord som komplement till, eller ersättning för, andra former av utvärderingar. Experimentella utvärderingar kan rikta fokus på effekterna av biståndet (från fokus på processer eller intermediära mål), samt stärka den kvantitativa delen av utvärderingen.

Notera att det första syftet diskuterat ovan i princip inte kräver att en biståndsorganisation själv är engagerad i att utföra randomiserade experiment av sina insatser, bara att det finns en förmåga och ett intresse inom organisationen av att ta till sig den existerande evidensen och sedan agera utifrån den. Det ska dock betonas att alla experiment som utförs blir en

⁵ Banerjee och Duflo (2011) erbjuder en utmärkt och populärt skriven introduktion till insikterna som nåtts inom nio viktiga frågor inom utvecklingsforskningen huvudsakligen baserat på experimentella ansatser.

del av en generell kunskapsbank som kan nyttjas av alla och på det sättet skapas många positiva externaliteter. Från ekonomisk teori vet vi dock att sådana offentliga varor tenderar att produceras i för små mängder. Med andra ord, att som biståndsgivare dra nytta av denna kunskapsbank utan att själv bidra till den genom att bekosta randomiserade experiment kan anses tvivelaktigt.

En ytterligare fördel med randomiserade projekt (utöver hög intern validitet) är att ansatsen kan införa en ofta välbehövlig disciplin i beredningsfasen av nya biståndsprojekt.⁶ I de utvärderingar som har gjorts av t ex Sida-finansierade projekt betonas ofta att insatser inte sällan har oklara mål och även när de är tydliga så är de sällan uttryckta på ett sådant sätt att graden av måluppfyllelse i efterhand kan kvantifieras (Transtec 2014). Vid experimentella ansatser behöver utvärderarna typiskt vara med från början i ett projekt och tydligt definiera vilka utfall som ska utvärderas samt presentera en förklaringsmodell för varför insatsen borde göra skillnad. Detta kan vara till vägledning mer generellt i processen att utvärdera vilka insatser som har störst förväntad nytta samt klargöra vilka målen med en insats är och hur måluppfyllelse ska mätas.

Det finns också tillkortakommanden med den experimentella metoden som till viss del begränsar dess användbarhet inom biståndsområdet. Enskilda experiment genomförs ofta inom en relativt liten krets av deltagare i en specifik ekonomisk, kulturell, geoklimatisk och institutionell kontext. Frågan om extern validitet är därför av stor betydelse om tanken är att biståndsgivare ska kunna generalisera insikterna till tillämpningar i en annan miljö. I nuläget finns det dock ofta en relativt stor mängd studier på samma eller snarlika frågeställningar och det finns även organisationer som explicit uppmuntrar och finansierar replikeringsstudier (t ex *3ie*, <https://www.3ieimpact.org/>). Översikter och metastudier av detta slag kan vara till stor nytta för biståndshandläggare och politiska beslutsfattare.

En annan utmaning är att en del relevanta insatser, eller för biståndsorganisationer relevanta aspekter av ett projekt eller program, inte kan utvärderas med experimentella metoder. Det kan handla om detaljer kring implementeringen eller samarbetet med lokala partners, lärande inom den lokala partnern, eller långsiktiga effekter av interventionen (experimentella studier har oftast ett relativt kort tidsperspektiv av praktiska och finansiella orsaker). Dessa eventuella brister kan förstås åtgärdas genom komplementär analys av just dessa frågor med för dem lämplig metodik. Men när metoder rangordnas utifrån vetenskaplig kvalitet så finns det en reell risk att ett alltför stort fokus på experimentella resultat inom biståndsverksamheten kan leda till en ensidig betoning på kortsiktiga direkt kvantifierbara effekter. Det finns också en risk att jakten på positiva resultat kan leda till interventioner där lokal medverkan och lärande, institutionell utveckling och långsiktig bärkraftighet sätts på undantag.

⁶ Diskussionen som följer baserar sig huvudsakligen på Olofsgård (2014), som innehåller en längre och mer detaljerad analys av styrkor och tillkortakommanden.

Kostnad och tidsåtgång är andra skäl som ofta anförs mot randomiserade experiment i ett policysammanhang. Den gängse metoden kräver en enkätundersökning innan en insats implementeras och ytterligare en efter att tillräckligt lång tid har gått för att interventionen ska kunna ha lett till förväntat resultat.⁷ Detta innebär att det kan ta år innan all data är tillgänglig för analys. Detta gör förstås metoden mindre lämplig när snabba beslut behöver tas om individuella projekt, men när det handlar om att skapa strategiskt lärande om insatser som kan implementeras mer brett måste det ses som ett betydligt mindre problem. På samma sätt bör man se på den relativt höga kostnaden med dessa metoder, jämfört med gängse processutvärderingar. Det ska dock betonas att kostnaden fortfarande bleknar i jämförelse med kostnaderna för genomförandet av biståndsinsatserna, så om metoden kan öka sannolikheten att göra rätt saker på rätt sätt är det väl spenderade pengar.

Slutligen, ett argument som ibland framförts i debatten handlar om det etiskt tvacksamma i att låta slumpen styra vilka som får och vilka som inte får ta del av en insats. Om insatsen har välkända positiva effekter och de finansiella tillgångarna är obegränsade kan man förstås tycka att det är etiskt tvivelaktigt att exkludera en grupp. Det är dock normalt sett inte fallet; om man redan vet att en insats har stora positiva effekter så är det ju inte så meningsfullt att göra en utvärdering. Det ska dock betonas att det alltid finns en alternativkostnad av olika insatser; kostnaden för att anställa extra lärare, säg, skulle i stället kunna ha använts för att utveckla ett digitalt verktyg för inlärande. Då spelar det också roll hur stora de positiva effekterna är och hur kostnadseffektivt respektive projekt är. För att förstå detta krävs gedigna utvärderingar och de etiska aspekterna av att temporärt exkludera en grupp från en intervention bör ställas mot de etiska aspekterna av att avstå från möjligheten att lära sig om vilka insatser som kan ha störst positiv påverkan på skolbarn i fattiga länder. Dessutom är det i praktiken oftast omöjligt att undvika en selektion av vilka som ska eller inte ska inkluderas, eftersom projektmedlen är begränsade. Då blir frågan snarare vad som etiskt är den bästa principen för att fördela den begränsade tillgången. I många sammanhang skulle fördelningen av resurser annars styras av sociala kontakter, politiskt inflytande eller ekonomisk makt; i sådana sammanhang kan randomisering snarast ses som en etisk fördel. Det blir mer knivigt i situationer då biståndsarbetare eller partners tycker sig ha specifik kunskap om vilka grupper som har speciellt stora behov av en intervention, eller har störst potential att tillgodogöra sig densamma. I denna situation kan det finnas en etisk motsättning mellan intresset av att investeringen ska ha så stor påverkan som möjligt och möjligheten att dra lärdom om effekterna för populationen som helhet.

Så vad kan man då säga att den här litteraturen har att säga om bistån-

⁷ Det är inte alltid nödvändigt med en enkätundersökning innan implementeringen givet att interventionen är randomiserad, men det anförs ofta som önskvärt för att kunna kontrollera att randomiseringen lyckats skapa likvärdiga behandlade- och kontrollgrupper.

dets effekter? Snävt tolkat, inte mycket, eftersom syftet inte är att utvärdera effekterna av bistånd i sig. Däremot har den mycket att säga om biståndets potential, ifall man lyckas stödja rätt saker på rätt sätt. Många av dessa studier identifierar insatser med hög beräknad avkastning och de spänner över en mycket bredare palett av mänsklig välfärd än bara inkomst eller förmögenhet. Det är nog få som ifrågasätter värdet av bättre hälsa, utbildning, goda sanitära förhållanden eller minskad hustrumisshandel även om länken mellan investeringar inom dessa områden i dag och genomsnittlig ekonomisk tillväxt inom den närmaste femårsperioden inte är urstark.

Men en förutsättning för att litteraturen ska ge vägledning är att biståndsorganisationer har en intern process där beslut kring vilka biståndsinitiativ som ska prioriteras föregås av en gedigen genomgång av vad evidens och beprövad erfarenhet säger, inklusive en genomgång av den experimentella litteraturen. Detta kräver inga egna experimentella studier från organisationens sida, men det kräver att handläggare har tillgång till dessa studier, kompetensen att förstå metoden och en förmåga att skilja resultat baserat på vetenskapligt mer gedigna metoder från de som är mindre pålitliga. Att träna medarbetare inom metodkunskap och erfordra att beslut explicit hänvisar till det existerande bevisläget är något som praktiserats inte minst inom Storbritanniens biståndsdepartement.⁸ Det är alltså fullt möjligt, om det finns en vilja, att allokera nödvändiga resurser till detta. Nästa steg är förstås att initiera och finansiera dylika experiment själva. Givet att resultaten går in i en gemensam kunskapsbank av nytta för andra finns det även ett moraliskt perspektiv att beakta i detta fall.

Det ska dock sägas att tron på nyttan av denna ”experimentella revolution” inom utvecklingsforskningen baseras på en modell av utveckling à la Banerjee och Duflo (2011), där många små förbättringar för individer eller hushåll som är direkt påverkade av biståndsfinansierade projekt förväntas leda till påtagliga och mätbara effekter på makronivå med en viss fördröjning. Biståndsskeptiker som fokuserar på negativa externaliteter på aggregerad ekonomisk och politisk nivå (holländska sjukan, korruption, osv som nämndes ovan) kanske inte fullt ut köper den bilden och kan peka på att positiva mikroekonomiska effekter redan på 1980-talet inte verkade leda till mätbara effekter på makronivån (Mosley 1987). Kanske det vore klokt att hitta en medelväg, som att studera biståndets effekter på kommunal eller regional nivå?

4. Ett mesoperspektiv

Det senaste bidraget till litteraturen fokuserar på lokal eller regional nivå, vad som ibland benämns som mesonivå. Denna litteratur utnyttjar nyli-

⁸ Deras *Assessing the Strength of Evidence: How to Note* är en 21-sidig guide till alla anställda om hur man bedömer pålitligheten i olika utvärderingsmetoder som ska vägleda alla beslut om insatser och programval. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/291982/HTN-strength-evidence-march2014.pdf.

gen tillgängliggjorda geokodade data över biståndsprojekts mer eller mindre exakta placeringar.⁹ Dessa data korreleras sedan med svar från likaledes geokodade hushållsenkäter, eller så aggregeras projektdata till en högre geografisk nivå, t ex regioner eller distrikt, och korreleras med administrativ eller annan data på den nivån.¹⁰ Tanken med denna ansats är att det ska vara mer realistiskt att kunna fånga mätbara effekter av biståndet på denna mer disaggregerade nivå jämfört med landnivå (Dreher och Lohmann 2015).

Denna litteratur är relativt ny och står fortfarande inför vissa utmaningar.¹¹ Liksom inom mikrolitteraturen är det ofta individer eller hushåll som analyseras med hjälp av enkätundersökningar. En viktig skillnad är dock att inom gruppen behandlade räknas alla individer som bor tillräckligt nära ett biståndsprojekt, oavsett om de drar direkt nytta av projektet eller inte.¹² På detta sätt har denna litteratur mer gemensamt med makrolitteraturen; syftet är att utvärdera en genomsnittlig effekt av närhet till bistånd, snarare än att utvärdera effekten av en väl definierad och avgränsad typ av intervention. Detta har både fördelar och nackdelar i relation till randomiserade experiment. Fördelar är t ex att lokala externaliteter av biståndsnärvaro inkluderas, vilket ger en mer rättvis bild av effekterna på det lokala samhället i stort och därmed kanske också på ekonomin som helhet. Extern validitet är också ett betydligt mindre problem, eftersom man oftast försöker inkludera så många insatser som möjligt över en betydligt större geografisk yta och risken för positiv selektion i vilka projekt som utvärderas är också mindre (Allcott 2015). Slutligen är ansatsen billigare och mindre tidskrävande.

Däremot är möjligheterna för biståndspraktiker att lära sig om effekterna av specifika typer av interventioner mer begränsade på mesonivå, även om det ibland kan vara möjligt att fokusera på insatser inom specifika sektorer (säg utbildning) och titta på utfall inom den sektorn. Det finns också tydliga databegränsningar; långt ifrån alla biståndsprojekt är geokodade och det är inte helt uppenbart hur man ska förhålla sig till bistånd på en högre geografisk nivå. Slutligen är metoderna för att säkerställa kausalitet inte lika tillförlitliga som för experimentella ansatser. Forskare har främst använt sig av externa och förutbestämda variabler som instrument eller för

⁹ Långt ifrån allt bistånd kommer i projektform eller kan enkelt associeras med en precis geografisk punkt. Forskningslabbet *AidData* samlar och klassificerar biståndet i åtta kategorier, från landnivå till exakta geografiska koordinater.

¹⁰ I det första fallet så ritas en ring av varierande storlek runt biståndsprojektens geografiska placering och så räknas alla hushåll inom en ring som behandlade och de utanför som kontrollgruppen. Biståndsexponering kan då definieras som en binär variabel eller som en mer kontinuerlig variabel som fångar antalet historiska projektår inom cirkeln.

¹¹ För en mer omfattande genomgång av litteraturen och dess implikationer för biståndspolitik, se Isaksson (2017).

¹² I en randomiserad studie av effekterna av exempelvis ett utbildningsprojekt för mikroentreprenörer skulle bara hushåll som har en medlem som genomgått träningen inkluderas i behandlingsgruppen. I litteraturen med geokodade data skulle även grannhushållet räknas in trots att ingen där genomgått träningen, vilket dessutom innebär att effekten av detta projekt (i många studier) buntas ihop med effekten av andra projekt som t ex syftar till att vaccinera barn, bygga vägar eller tillhandahålla skolböcker i grundskolan.

matchning (Bonnier m fl 2017), eller jämfört platser där biståndsprojekt finns redan innan tidpunkten för de enkäter som använts för att definiera den beroende variabeln, med platser där biståndsprojekt implementerats först efter att enkäterna genomförts (Isaksson och Kotsadam 2018).

Inom detta fält har man liksom i mikrolitteraturen tittat på många olika utfallsvariabler.¹³ Flera av dessa påverkar troligen tillväxt på kort eller längre sikt, såsom militära konflikter, sjukdom, skolgång samt korruption. Här tar jag upp några studier som tittar på mått som närmare approximerar de som används i makrolitteraturen, även om tidsperspektivet är mer kortsiktigt. Dreher och Lohmann (2015) studerar effekterna av bistånd från Världsbanken på regional nivå i 130 länder. De använder både antalet projekt per region samt det totala värdet av dessa projekt som oberoende variabel och mäter ekonomisk utveckling genom att använda satellitdata på intensiteten i nattbelysningen. Detta har blivit ett användbart mått på ekonomisk aktivitet på regional nivå när officiell statistik saknas eftersom korrelationen nattbelysning och BNP har visats vara stark (Henderson m fl 2012; Hodler och Raschky 2014). De provar olika specifikationer med olika kombinationer av instrument med varierande resultat, men i den specifikation de själva tycker är mest tillförlitlig finner de inget samband mellan Världsbankens bistånd och deras mått på tillväxt. Demir och Duan (2020) tittar också på Världsbanksprojekt och nattbelysning, men med fokus på Afrika söder om Sahara. De finner att på den lägre nivån av geografisk disaggregering har biståndet en positiv effekt, dvs för ett givet antal projekt som går till en region, är tillväxten högre i de distrikt som får fler biståndsprojekt. Lite förbryllande får de dock motsatt resultat när de tittar på regional nivå och på landnivå, dvs fler projekt till din region eller till ditt land betyder lägre tillväxt. Eventuellt kan detta tolkas som stöd för den gamla mikro-makroparadoxen (Mosley 1987) och t ex Easterlys kritik av biståndet. Resultaten går dock i motsatt riktning till resultaten i Dreher m fl (2020), som tittar på kinesiska biståndsprojekt i 138 mottagarländer. Det är inte uppenbart att den senare studien ska ses som ett bidrag på mesonivå, då de aggregerar biståndet till landnivå, men de använder sig av liknande projektbaserade data. De finner att kinesiskt bistånd har en relativt stor positiv effekt på ekonomisk tillväxt på ett par års sikt och att effekten huvudsakligen verkar genom investeringar i fysiskt kapital.

5. Slutord

Liksom inom utvecklingsekonomi mer generellt har fokuset i litteraturen om biståndets effekter skiftat från makro- till mikro- och mesonivå de senaste åren. Detta är nog en bra utveckling, både på grund av att senare bidrag till makrodiskussionen om biståndets effekter på ekonomisk tillväxt

¹³ Dessutom finns det en del av litteraturen som analyserar biståndets regionala fördelning, snarare än dess effekter, i linje med den makroekonomiska litteraturen som omnämns ovan som studerar betydelsen av fattigdomsbekämpning kontra strategiska eller kommersiella syften.

eller investeringar varit marginella och för att insikterna från mikro- och, till viss del, mesolitteraturen är mer användbara. Det ska dock betonas att det krävs större insatser för att dokumentera och geo-koda biståndsinsatser för att utvärderingar på mesonivå ska kunna leva upp till sin potential och att mikrolitteraturen snarare ska ses som en utvärdering av biståndets potential än en utvärdering av biståndets faktiska effekter.

All osäkerhet till trots är det tydligt att det finns utrymme för att stärka biståndets positiva effekter på mänsklig välfärd. Makrolitteraturen vittnar om att bistånd som huvudsakligen motiveras av givarländernas egna intressen knappast kan förväntas generera positiva effekter och i värsta fall bidrar till svagare institutionell utveckling, korruption och politisk ofrihet. Men även bistånd som genuint motiveras av fattigdomsbekämpning och välfärd kan ha liten effekt, så här finns mycket att lära från experimentella utvärderingar på mikronivå om vad som gör skillnad. Detta är ingen slutgiltig lösning – experimentella utvärderingar har också tydliga begränsningar i praktiken – men en mer evidensbaserad biståndspolitik skapar i alla fall förutsättningar för att lära mer om vad som gör skillnad och under vilka förutsättningar.

REFERENSER

- Alesina, A och D Dollar (2000), "Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?", *Journal of Economic Growth*, vol 5, s 33–63.
- Allcott, H (2015), "Site Selection Bias in Program Evaluation", *Quarterly Journal of Economics*, vol 130, s 1117–1165.
- Arndt, C, S Jones och F Tarp (2015), "Assessing Foreign Aid's Long-run Contribution to Growth and Development", *World Development*, vol 69, s 6–18.
- Banerjee, A och E Duflo (2011), *Poor Economics: A Radical Rethinking of the Way to Fight Global Poverty*, Public Affairs, New York.
- Bonnier, E, A Olofsgård och M Perrotta Berlin (2017), "The Donor Footprint and Gender Gaps", WIDER Working Paper 2017/130, Helsingfors.
- Boone, P (1996), "Politics and the Effectiveness of Foreign Aid", *European Economic Review*, vol 40, s 289–329.
- Boschini, A och A Olofsgård (2007), "Foreign Aid: An Instrument for Fighting Communism?", *The Journal of Development Studies*, vol 43, s 622–648.
- Burnside, C och D Dollar (2000), "Aid, Policies, and Growth", *American Economic Review*, vol 90, s 847–868.
- Chenery, H B och A M Strout (1966), "Foreign Assistance and Economic Development", *American Economic Review*, vol 56, s 679–733.
- Clemens, M A, S Radelet, R R Bhavnani och S Bazzi (2012), "Counting Chickens When They Hatch: Timing and the Effects of Aid on Growth", *The Economic Journal*, vol 122, s 590–617.
- Collier, P och J Dehn (2001), "Aid, Shocks, and Growth", Policy Research Working Paper Series, The World Bank, Washington.
- Dalgaard, C-J, H Hansen och F Tarp (2004), "On the Empirics of Foreign Aid and Growth", *Economic Journal*, vol 114, s F191–216.
- Demir, F och Y Duan (2020), "Target at the Right Level: Aid, Spillovers and Growth in Sub-Saharan Africa", AidData Working Paper 91, Williamsburg VA.
- Dreher, A, A Fuchs, B Parks, A Strange och M J Tierney (2020), "Aid, China, and Growth: Evidence from a New Global Development Finance Dataset", under utgivning i *American Economic Journal: Economic Policy*.
- Dreher, A och S Lohmann (2015), "Aid and Growth at the Regional Level", *Oxford Review of Economic Policy*, vol 31, s 420–446.
- Dreher, A, P Nunnenkamp och R Thiele (2008), "Does Aid for Education Educate Children? Evidence from Panel Data", *World Bank Economic Review*, vol 22, s 291–314.
- Dreher, A, J-E Sturm och J R Vreeland (2009), "Development Aid and International Politics: Does Membership on the UN Security Council Influence World Bank Decisions?", *Journal of Development Economics*, vol 88, s 1–18.

- Duflo, E, R Glennerster och M Kremer (2007), "Using Randomization in Development Economics Research: A Toolkit", CEPR Discussion Paper 6059.
- Easterly, W (2006), *The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done So Much Ill and So Little Good*, The Penguin Press, New York.
- Easterly, W, R Levine och D Roodman (2004), "Aid, Policies, and Growth: Comment", *American Economic Review*, vol 94, s 774-780.
- Fleck, R K och C Kilby (2010), "Changing Aid Regimes? US Foreign Aid from the Cold War to the War on Terror", *Journal of Development Economics*, vol 91, s 185-197.
- Frot, E, A Olofsgård och M Perrotta Berlin (2014), "Aid Effectiveness in Times of Political Change: Lessons from the Post-Communist Transition", *World Development*, vol 56, s 127-138.
- Glewwe, P och K Muralidharan (2016), "Improving Education Outcomes in Developing Countries: Evidence, Knowledge Gaps, and Policy Implications", i Hanushek, E A, S Machin och L Woessmann (red), *Handbook of the Economics of Education*, vol 5, Elsevier, Amsterdam.
- Guillaumont, P och L Chauvet (2001), "Aid and Performance: A Reassessment", *Journal of Development Studies*, vol 37, s 66-92.
- Henderson, J V, A Storeygard och D N Weil (2012), "Measuring Economic Growth from Outer Space", *American Economic Review*, vol 102, s 994-1028.
- Hodler, R och P A Raschky (2014), "Regional Favouritism", *Quarterly Journal of Economics*, vol 129, s 995-1033.
- Isaksson, A (2017), *Geospatial Analysis of Aid: A New Approach To Aid Evaluation*, EBA 2017:09, Stockholm.
- Isaksson, A och A Kotsadam (2018), "Chinese Aid and Local Corruption", *Journal of Public Economics*, vol 159, s 146-159.
- Knack, S och A Rahman (2007), "Donor Fragmentation and Bureaucratic Quality in Aid Recipients", *Journal of Development Economics*, vol 83, s 176-197.
- Kuziemko, I och E Werker (2006), "How Much is a Seat on the Security Council Worth? Foreign Aid and Bribery at the United Nations", *Journal of Political Economy*, vol 114, s 905-930.
- Maizels, A och M K Nissanke (1984), "Motivations for Aid to Developing Countries", *World Development*, vol 12, s 879-900.
- Mavrotas, G (2002), "Aid and Growth in India: Some Evidence from Disaggregated Aid Data", *South Asia Economic Journal*, vol 3, s 19-49.
- Mosley, P (1987), *Foreign Aid, its Defence and Reform*, University Press of Kentucky, Lexington.
- Olofsgård, A (2014), *Randomized Controlled Trials: Strengths, Weaknesses and Policy Relevance*, EBA 2014:01, Stockholm.
- Pack, H och J R Pack (1993), "Foreign Aid and the Question of Fungibility", *The Review of Economics and Statistics*, vol 75, s 258-265.
- Rajan, R G och A Subramanian (2008), "Aid and Growth: What Does the Cross-country Evidence Really Show?", *The Review of Economics and Statistics*, vol 90, s 643-665.
- Ravallion, M (2009), "Should the Randomistas Rule?", *The Economists' Voice*, vol 6, s 1-5.
- Schultz, P T (2004), "School Subsidies for the Poor: Evaluating the Mexican PROGRESA Poverty Program", *Journal of Development Economics*, vol 74, s 199-250.
- Svensson, J (1999), "Aid, Growth and Democracy", *Economics & Politics*, vol 11, s 275-297.
- Transtec (2014), "Mid Term Review of the Framework Agreement for Sida Reviews, Evaluations and Advisory Services on Results Frameworks", Rapport till Sida, Stockholm.